

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

УДК 94 (477)

о. *Юрій Мицик*

ДОБА МАЗЕПИ Й ПАЛІЯ В ДОКУМЕНТАХ

У статті публікуються унікальні документи видатних вождів козацтва – І. Мазепи, С. Палія, Самуся. Вони були вперше виявлені і уводяться до наукового обігу. Крім того, публікуються регести польських рукописних газет кінця XVII – початку XVIII ст., котрі проливають світло на добу Івана Мазепи, на антипольське повстання 1702-1704 рр. і на початковий період Північної війни. Вони були виявлені в архівосховищах Польщі. Публікації документів передуює вступна стаття, в котрій ідеться про значення згаданих джерел, їхню достовірність, інформаційні можливості.

Ключові слова: історичні джерела, рукописні газети, універсали, козацтво, Гетьманщина, Північна війна, повстання

Про значення польських рукописних газет XVI–XVIII ст. як історичного джерела з історії України ми коротко говорили в своїй недавній статті, опублікованій в «Сіверянському літописі» (1) і там же навели регести тих газет, які стосувалися Сіверщини. Тут же ми подаємо рукописні газети кінця XVII – початку XVIII ст., тобто ті, що стосувалися доби гетьмана Івана Мазепи. Спочатку ми хотіли увести до наукового обігу ті з них, що стосувалися антипольського повстання 1702–1704 рр. на Правобережній Україні під приводом Семена Палія та Самійла Самуся («друга Хмельниччина»). Там також повідомлялося про деякі події на Сіверщині. Не слід забувати, що Палій, як і його батько й дід, походив з Борзни, про це свідчив у одному зі своїх листів сам Мазепа (2). Однак після виявлення трьох незнаних документів Мазепи, ми вирішили доповнити статтю цими матеріалами, і вона складається з двох частин: документації цих трьох лідерів козацтва, а також випису з батуринських міських книг і рукописних газет (усього понад 80). Тому й публікацію джерел ми розділимо на дві ці групи.

Щодо першої групи, то документів, створених Палієм та Самусем, можна порахувати по пальцях, а їхня публікація на сторінках «Архива Юго-Западной Руси» (3) відноситься ще дореволюційних часів. Чимало важливих фактів міститься в недрукованому досі журналі видатків великого коронного гетьмана Олександра Ян Яблоновського за 1693–1695 рр., де міститься ряд фактів про Палія, Самуся, Абазина, Мазепу, Іскру та інших тогочасних керівників козацтва (4). Цей журнал заплановано до видання у найближчі роки.

В універсалі Палія (наводимо лише регест цього документа) йдеться про брання мита від купців, що приїжджали до Білої Церкви, козаками, спеціально посланими Палієм. Цей документ свідчить зокрема про формування одного з елементів української державності на території, підконтрольній повстанцями. Саме це входило до державотворчої програми Богдана Хмельницького. Є його лист до Яна Собеського, котрий як і лист Самуся до невідомого, подаємо, на жаль, тільки у вигляді регеста. Значно важливішим є лист – універсал Самуся, адресований білоцерківській громаді, який прояснює деякі причини повстання. Отже, Самусь перехопив листи корсунського і білоцерківського старост Речі Посполитої, в котрих містився план посилен-

© о. Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук, професор (м.Київ).

ня економічного гніту українців. У відповідь на це Самусь розпочинає повстання і звертається до білоцерківців, щоб вони його підтримали, говорить про відновлення козацтва аж по Слуцьк (як в часи Богдана Хмельницького та Івана Виговського). При цьому він посилався на підтримку з боку Петра I (що дуже сумнівно і, очевидно, ці слова були викликані бажанням схилити якнайшвидше білоцерківців на свій бік). Говориться і про підтримку повстання з боку Мазепи, Самусь згадує про його приватний універсал і про якусь присягу повстанців Мазепі.

Що стосується документів самого Мазепи, то вони були знайдені у фонді XIV Інституту рукопису (далі – ІР) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУ). Перший з них зберігся, на жаль, у дефектному вигляді – бракує правої половини документа, який розірвався по лінії згину. Але все ж можна зрозуміти його зміст. Це універсал-привілей, яким наказному козелецькому сотнику і київському полковому хорунжому Сергію Васильовичу Солонині (1660–до 1737) надаються три (?) села на Остерщині (може, цим і пояснюється той факт, що у 1709 р. Солонина став саме остерським сотником. У другому документі – лист Мазепи до Струтинського, котрий стосується захисту лісів поблизу Глухова і сіл Глухівщини (Гута, Гирине) від самовільної вирубки, в третьому – листі до київського митрополита Варлаама Ясинського (від 3.06. (24. 05). 1707) Мазепа просить за о. Андрія, який хотів збудувати каплицю св. Іоанна Предтечі в маєтності гетьмана – с. Марчихина Буда (на північ від Глухова), а гетьман обіцяв збудувати там церкву після свого повернення з військового походу. Судячи з усього, це клопотання було задоволено. В усякому разі митрополит звернувся з відповідним листом до глухівського ігумена (цей лист виявлено нами у тому ж фонді). Четвертий документ – універсал від 21 (10) квітня був адресований у першу чергу білоцерківському полковнику з тим, щоб він не перешкоджав передачі частини млина на р. Стугні с. Мала Солтанівка (біля Мотовилівки на північний схід від Фастова). Активна підтримка Мазепою Православної церкви була характерною для Мазепи, і цей універсал – зайве тому свідчення. Випис з міських книг Батурина вже сам по собі є надзвичайно рідкісним джерелом (досі нами було опубліковано три виписи, які дійшли до нашого часу з величезного колись батуринського міського архіву XVII – початку XVIII ст.). Тут йдеться про продаж двору жителем Батурина Калеником Тертичним військовому генеральному судді Саві Прокоповичу. Він проливає трохи світла на топоніміку Батурина, тут згадується Митченківська вежа «на Пробьтой улиці» (в раніше опублікованих виписах згадувалася Митченківська брама, яка вела до с. Митченки, що на південь від Батурина), йдеться й про сусідні з двором Тертичника двори, зокрема Сави Прокоповича. Останній обіймав посаду генерального судді у 1687–1700 рр. До речі, згадуваний там же Дмитро Нестеренко був батуринським сотником у 1689–1708 рр.

Що стосується рукописних газет (ми про них писали в одній зі своїх робіт) (5), то важко охопити всі сюжети, які в них висвітлюються. Зупинимося лише на найважливіших. Насамперед, йдеться про боротьбу козаків на чолі з Палієм проти ординців у Подністров'ї, про хід Північної війни і участь у ній козацтва. Час від часу згадується і про Мазепу, хоча авторів опублікованих польських «новин» цікавили в першу чергу події на Правобережній Україні. Говориться і про страту учасника повстання – шляхтича Братковського (чи не останнього із уже нечисленної православної української шляхти, яка брала участь у повстанні 1702–1704 рр.). Наводяться унікальні дані про смерть гетьмана Правобережної України Гришка, «котрого якийсь полковник на ймення Барабаш, заморив насильним питтям», про повстання Кіндрата Булавіна 1708 р. Зазначимо, що майже всі рукописні газети наводяться нами у вигляді регестів.

Ми подаємо в скороченні назви Бібліотеки Чарторрійських у Кракові (Ч.) та відділ рукописів (ВР).

1) Мицик Ю. З польських рукописних збірників про Сіверщину останньої третини XVII ст. // Сіверянський літопис. – 2015. – № 4. – С. 120–123.

2) Мицик Ю. Листи Івана Мазепи та Пилипа Орлика // Бористен.-1993.- № 4.-С. 5. Стислі генеалогічні дані про Палія та Самуся наводять В. та І. Кривошеї. Див.: Кривошея В., Кривошея І. Палії, Самусі, комонники /// Сіверянський літопис.-1998.-№ 4.-С. 11-13.

3) АЮЗР.-Ч.ІІІ.-Т. 2.-К., 1868.- № СL.-С.449-450. Це лист Самуся до ротмістра Палладія від 18 (7). 09. 1702 р. У рукописі № 1676 (с. 119-120) ВР БПАН у Кракові знаходиться новий список цього листа. Там само на с.121 міститься й незнаний досі список листа Палія до цього ж ротмістра від 7.09.1702 р. (АЮЗР.-Ч. ІІІ.-Т. 2.- № СLІ.-С. 450-451).

4) Ч.-ВР.-1949. Уривки з цього журналу були надруковані в збірнику: Історія державної служби в Україні. Документи і матеріали.-К., 2010.-Т.3.-С. 441-442.

5) Нові дані до історії повстання С. Палія//Семен Палій та Фастівщина в історії України.-К.-Фастів, 1997.-С.9-13.

№ 1

1688 або -1689, березня 25 (15). – Батурич. – Універсал гетьмана Івана Мазепи.

«Пресвітлішших и державніших великих [гсдрей ...] Петра Алексієвича и великой гсдрині [Софії] Алексієвны, всея Великия и Малыя [...] прсвтлого влчства Войска Запорозкого [гетман Иоанн] Стефанович Мазепа.

Их црского прстлого влчства ре[...] скому обозному, асаулы полков[ому...] сулским, так теж войтом б[...] належало, сим ншим ознайом[уем...] услуги пна Сергия Василиевича Со[лонини..] Войску Запорозком ронячиеса, нада[ем...] тры в ключу Острицком знайдую[чиеса...] абы (?) Теды (?) оному в том его владі[ниї...] яко и старшина не важилися ж[адной...] варуем того сим ншим унів[ерсалом..] тих селцях знайдуючиеса абы [...] особливе приказуем. Коза[ки...] абы при своїх козацких волност[ях...].

В Батурич марта 15 року 1[...].

Звыш[менованій гетман, рука власна]».

(НБУ.-ІР.-Ф.ХІV.- № 5107.- Оригінал, завірений підписом, але збереглася лише половина документа).

№ 1-а

1694, березня 24(14).– Батурич. – Лист гетьмана Івана Мазепи до Струтинського.

«В уряду виписано.

В книзі міської глуховской на листі 73-м 1694-ом году:

Лист присланий от самого ясневелможного его млсти добродія пна Иоана Мазепи, гетмана Войск їх царского пресвітлого величества Запорозских для пуци ограничению дерева рубат, де надлежит,

так пишеть

Пне Струтинский!

Приказуем вам, абисте ціле от тих пуц глуховских, иванютинских уступили и своих дворцов конечно в них не держали. Жеби от того часу близ в пуци оних везд тако людям глуховским, яко и козакам того ж уезду для приспособления дерева на будовлі и для вивезеня дров, которых пуц сами они, глуховці, мают доглядати по указу нашому, а ви абисте пилновали тих пуц, которие суть на нас, гетмана, берегу Ивота от Гуты, взявши Ивана Перехристинового Закремного по дороге, которая идет з Гути аж до утилка речки, которая идет з Гути, аж до утилка речки, которая впала в Ивот, а по сему боці от три на Гирина, взявши ото колодезцов по дорозі Гиринской вверх вверх зябного болот[а] аж до Ивота. Ему же засилаем ласку нашу.

З Батурина марта 14 року 1694.

В подлинном подпис таков:

Ваш ласкавий Иван Мазепа, гетман, руко[ю власною]».

(НБУ.-ІР.-Ф.ХІV.- № 5754.- Копія. – Текст передує запис: «Скопии копия»).

№ 2

1707, червня 3 (травня 24). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до київського митрополита Варлаама Ясинського.

«Ясне в Богу преосвященний мці велебный отче митрополите, мой велце мци пане пастиру в Духу Святом отче и добродіе!

Отец Андрей, священник маетности моей, Марчишина Буда именованой, за инстанцією моею по супліці его в Києві мні простоячом до лица монаршего [...] донесенной, будучи вашей пастирской милости благословением рукоположен на священство, а не маючи еще где священнодействовать, просил мене о повторную инстанцию до вашей пастирской милости, жеб на первый час можно было ему построиты в помянутом селі каплицу во имя святого Иоанна Предтечи німо (!) по обіщанию моем, за поворотом, даст Гдь Бг, з нинешнего походу военного, цілую сооружу церков. Пишу прето до вашей пастирской милости, уждаючися и просячи вашей пастирской милости за ним, рукоположенным вновь священником, жеб мал. он там построити каплицу, а когда тое богоугодное состоится діло, абись ваша пастьрская милость рачил допомагати пастирским своим листом превелебному в Богу отцу игуменови глуховскому зъехати и властію вашей пастирской милости освятити престол тое каплиці и антиминос до ей выдати позволити и, которий мает перенесен быти и до церкви святого Иоанна Предтечи, маючоїся сооружити. Чого я надежен будучи, отдаюся вашей пастирской милости ласце и архиерейскому его ж благословенню.

З Батурина мая 24 д. року 1707».

(НБУ. – IP. – № 5473. – Арк. 1-1 зв. – Копія XIX ст. з копії. Внизу документа написано: «Подписано подлинное тако: Вашей пастирской милости зичливый в Духу Святом и слуга покорный Иоан Мазепа, гетман и кавалер его царского пресвітлого величества Войска Запорозкого» і намальоване коло, в середині якого написано: «місто печати гетманской»).

№ 3

1708, квітня 21 (10). – Універсал гетьмана Івана Мазепи.

«Пресвітлішого и державнішого великого гсдря его царского влчства Войск Запорозких гетман славного чина стога апгола Андрея и Білого орла кавалер Иоанн Мазепа.

Пану полковникові білоцерковскому, старшині полковой и всему старшому и меншому товариству, всім посполитым того полку обывателем и кожному кому колвек о том відати будет належати, сым писанием нашим ознаймуем, иж з особливого респекту нашего к мнстру стога архистратига Михайла Золотоверхого киевского надаем до оного часть войсковую розміров з млына Михайла и Павла, жителей Малой Солтановки, на реці Стугні на греблі солтановской же стоячого, о двох колах мучных, а третем ступным. Которой части отбирати велебным отцем братіи помененного мнстра, абы як сам пан полковник білоцерковский, старшина полковая, так и каждый з иной старшини и черні того полку не сміли и не важилися найменшой кривды и перешкоды чинити, пилно варуем и грозно приказуем.

Дан в Білой Церкви априля 10 року 1708.

Звышменованый гетман, рука власна».

(НБУ. – IP. – Ф. XIV. – № 5401. – Оригінал, завірений підписом і печаткою. На зв.: «Універсал на част войсковую розміров з млина Малой Солтановки 1708 априля 10»+ «Не владіет за ляхами гетмана Мазепи»)

№ 4

1697, лютого 8 (січня 28). – Батурин. – Випис з батуринських міських книг.

«Випис з книг міських батуринских.

Року Божого тысяча шестсот девятыдесят сегомо місяця януария двадцест осмого дня.

Пред нами, Димитрием Нестеренком, сотником батуринским, Гордіем Хрисановичем, отаманом городовим, Лукьяном Филоновичем, войтом, Самойлом Григориеви-

чем, бурмистром, и при многих зацних и віри годних людех ставши очевисто Каленик Тертичник, жител наш батуринский, явне, ясне, доброволне и непримушене сознал, иж продал двор свой власный з пляцом, з будинком и огородцем, никому ні в чом не заведений и не пенный, зараз за баштою Митченскою на Пробытой улиці от межу двора з одной стороны Петра Безуглого, а з другой стороны Ивана Игнатенка, а в тилу пана Михайловского его милости пну Саві Прокоповичу, суді Войска его царского пресвітлого пресвітлого (*написано двічі – Ю.М.*) влчства Запорозкого енералному, за певную суму золотих сто и двадцет монети доброй личбы литовской. Которую суму руками своїми одлічивши, отобралем сполна от его милости пна суді енералного и у вічную посесію подадем тот двор; волно его милости будет дать, дароват, и як хотіти на свой пожиток обернути. А я сам, и жона моя и кривние, близкие и далекие, в потомние часи интересоватися не повины до преречоного двора, варую в кожного суду и права под виною золотих ста до шкатули войсковой на кожного турбатора. Теды мы, уряд вишменованый, чуючи доброволное сознане Каленика, велілисмо писареві міскому батуринскому до книг міских батуринских записати и випис з книг міских потребующей стороні з притисненем печати ратуша міского батуринского и с подписом руки писарское видати.

Діялося року и дня вишменованого.

Григорий Александрович, писар міский батуринский».

(НБУ.–ІР.–Ф. XIV.–№ 4473.–Оригінал завірений печаткою. На зв. запис пізніший: «Вътись з книг міских батуринских о продажі двора з пляцем, будинком и огородом от Каленика Тертичника, жителя батуринского, за Митченскою брамою недалеко от замку»).

№ 5

1685, серпня 25(15). – Універсал Семена Палія, полковника Війська й. к. м. Запорозького (регест).

Всім з Білоцерківського полку, особливо купцям, що приїздить «тие шляхи польские з розними товарами», що я, маючи милість короля і Речі Посполитої, посылаю моїх козаків «для отбирания мита, абы ся жаден не важил спречним быти, яко с панов посполитых, так и од проиждающих гостей».

(Держархів у Кракові. – Ф. «Архів Волянських з Рудки». –№ 28.–С. 87.–Оригінал).

№ 5-а

1693, липня 13. – З-під Іллінець. – Лист С. Палія до короля Яна III Собеського (регест).

Я був у Немирові через відступ запорожців до Сороки. Загинуло двоє отаманів.
(БН.–ВР.–№ 4828.–С. 111.–Копія XVIII ст.).

№ 5-б

1700, листопада 20 (9), 1709, жовтня 25 (14) та 1709, січня 11 (грудня 31).–Описи універсалів полковника Семена Палія.

«[...] 51.Универсал полковника Семена Палія 1700 года ноября 9-го дня на владение селами (?) Крюковецкими в польском селе Княжичи мельницами на 2-х листах, из коих 3 страницы белых, при печати.[...]

56.Универсал полковника Семена Палія 1709 года октября 14-го дня на владение состоящими в польском селе Солтановке на реке Стугне мельницами на 1-м листу и 1-й странице при печати.

57. Универсал полковника Семена Палія 1709 года декабря 31-го дня на владение состоящим в Польше местечком Княжич, принадлежащем к приписному сему (?) монастырю Онуфриевскому скиту, на 2-х листах, из коих 3 страницы белыя, при обыкновенной печати.[...]

(НБУ.–ІР.–Ф. 2194.–№ 104.–Арк. 17-17 зв.–Копія другої половини XVIII ст.).

№ 6

1697 (?). – Вінниця. – Лист С. Самуся до невідомого (регест).

Мова йде про смерть короля Яна III Собеського, про заселення Правобережної України, відступ ординців, про жолд, про Бар, Немирів і Лисянку.

(БН. – ВР. – № 4828. – С. 113-114. – Копія XVIII ст.).

№ 7

1703, серпня 20. – Лист полковника Самуся до білоцерківської громади.

„Panowie gromado białocerkiewska!

Czynie wiadomo tym listem moim, komu to będzie potrzeba wiedzić, tak z pospolitego narodu, jako i z duchownego stanu, o to, abyście w tym dobrze wiedzieli, com to zaczynające dzieło zaczął, tego nie można przestać dla samego siebie, że tak musiałem z wielkim moim żalem postąpić z lachami. Ale to abyście wiedzieli, że to za wszystkich narod chrześcijański w naszej Ukrainie całej mieszczenie nie mieszczanowi względem do pańszczyzn wielkich miłości nie było, już i kozak, chociażby najzasłużęnszy był, to w u lachów za nic ważony i poczytany bywa, bo już wszystkim zarówno jarzma na szyjach miały tej jesieni koniecznie być, dla czego mamy pismo w rękach swoich tak białocerkiewskiego pana głównego starszego hetmanowicza korsuńskiego szradeniego (?) i mniejszego bohusławicza starosty na kilka punktów wypisanych i do nas przysłanych w tej to mierze, że koniecznie podatki miały nastąpić takie, iż mieli brać od każdego wołu po dwa talarzy bite, z pasiek zaś podwyższyć mieli piąte pszczoły, a żeby tego nikt z pospolitego narodu nie wiedział, do czasu tego w jaki czas mieli od wołów, okrom to samego Samusia, by o tym wiedział. Ja zatym wiedząc w tej mierze niemilosierdzie panów krakowskich, musiałem wszystkiemu narodowi to obiawić, a skorom obiawił, zaraz wszyscy jednostajnie głosy zawoławszy, musieli schylickie (?) pod wojsko władające jego monarsze i pod regiment wielmożnego j. pana Mazepy, na to i przysięgli wierność i szczyrze służyć, żeby na wolnościach kozackich jako zdawna bywało, mieszkać. J. m. pan hetman Mazepa pisze do nas uniwersałem przywatnym, wszyscy nasi są bardzo temu radzi i kontente całe zgromadzenie dla tego, że panowie lachowie do tego zuchwalstwa i śmiałości przychodzą, iż już króla za króla mieć nie chcą i jego z tronu złożyć koniecznie chcą, wyłamując się z posłuszeństwa, podjawszy szweda nie tylko na króla, ale to i na Zadnieprze ordynuje, was zaś ile może stanąć będziemy się mogli z lachami, uciążycielami naszymi, bić dla ochotnokonnego wojska i piechotnego nie tylko z tego boku z Zadniepru, ale i z Zadnieprzu () wszystko się na nich dzwignęło i przy sobie wołoskiego wojska z potrzebę mamy, sami wy obaczycie, potym szczęście swoje i poznać będziecie mogli dostateczniej to, dla czego wam oświadczam i pismem was, gromady przezacne białocerkiewskie uprzedzam. Panowie gromady, życze ja tego, aby wasze tak pasieki, chłęby i dobytki w całości zastawały, iżby z nich nie korzystał złośliwie ten, co na to nie prawował, a wy abyście krwawo nie płakali na upadek i nieszczęście swoje, jeśli chciecie, aby na ostatek sami przy zdrowiu w całości mieszkali, upewniam was, że i jeden z głowy włos wam napotym nie zginie, jeśli teraz rady mojej posłuchać zechcecie, jeżeli zaś nas nie słuchać będziecie, nie żałujcież potym na nas, nie dla tego samego co i my z lachami zaczęli, ale to z monarszej miłości i po samy Słuck, aby koniecznie kozaczyzna była, o to was napominam i pilno was żądam, abyście sami o wasze dobro staranie mieli. Kogokołwiek, poradziwszy się z między siebie, wysyłajcie do mnie zawczasu, niżeli się wojska wszystkie zbiją do kupy, bo teraz i najlepszy jest czas dla was, a nie będziecie u nas w krótkim czasie, to pewnie choć tym jak wojsku prosił, to dalej wstrzymam. Coż napotym będzie, o tym wam przełożywszy, życze od Pana Boga dobrego zdrowia.

Wam wszystkim życzliwy przyjaciel, jego cesarskiego prześwietłego wielicestwa Wojska Zaporoskiego Samuś Iwanowicz, pułkownik ochoczy ukraiński».

Podpis taki:»Moim wielce łaskawym i życzliwym Iwanowicz, pułkownik ochoczy ukraiński, przyjacielom, wszystkim gromadzie białocerkiewskiej».

(Ч. – ІР. – № 197. – С. 379–382. – Копія кінця XVIII ст. Текст листа передує запис, зроблений копіюстом: „А[nn]o 1703, d. 20 aug[usta]. Ex archiv[um] Visniov[eckich]. Kopia listu Samusiowego do gromady białocerkiewskiej dnia 20 sierpnia 1703 hisanego, z ruskiego na polski przepisanego de verbo ad verbum», тобто «Року 1703 дня 20 серпня. З архіву Вишневецьких. Копія листу Самуся

до білоцерківської громади, писаного 20 дня серпня 1703, з руського на польську переписаного слово в слово»).

переклад:

«Панове білоцерківська громадо!

Чиню відомо цим моїм листом, кому це буде потрібно знати як з посполитого народу, так і з духовного стану, щоб ви про це добре знали. Я почав цю справу і її не можна припинити для мене самого, що так мусив вчинити з ляхами з великим моїм жалем. Але це щоб ви знали, що це за весь християнський народ у всій нашій Україні, міщанам чи не міщанам не було великих милостей щодо панщини; вже й козак, хоча б він був найзаслуженіший, це у ляхів вважається за ніщо, бо вже усім без винятку ярма на шиях неодмінно будуть цієї осені. Про що маємо в своїх руках лист як головного пана білоцерківського старшого гетьманича корсунського старости (?), так і меншого, богуславського старости, написаних на кілька статей і присланих до нас про те, що неодмінно мали запровадити такі податки: мали брати від кожного вола по два битих теляри, з пасік мали підвищити [податки до] п'ятої бджоли, а щоб цього ніхто з посполитого народу не знав, до часу це мали відкласти (?), крім самого Самуся, щоб про це знав. Я ж, знаючи про немилосердя краківських панів, мусив це оголосити всьому народу, а як тільки оголосив, зразу всі одностайно закричали і мусили схилитися (?) під владне військо його монарше і під команду вельможного й. [м.] пана Мазепа, на це й присягли вірно й щиро служити, щоб жити на козацьких вольностях як здавна було. Й. м. пан гетьман Мазепа пише до нас приватним універсалом, всі наші цьому дуже раді і вся громада тому повстає (?), що панове ляхи доходять до такого зухвальства й сміливості, що вже короля королем не хочуть визнавати і хочуть неодмінно його скинути з трону, порушуючи послушенство, не тільки подавши шведа на короля, але це і на Задніпря поширюють. Вас, скільки вас може стати, можете битися з ляхами, гнобителями нашими, заради добровільного кінного і піхотного війська, яке не тільки з цього боку, але і з Задніпря все на них рушило і маємо при собі скільки треба молдавського війська, ви самі побачите, потім своє щастя зможете краще пізнати, для чого й повідомляю вам листом і попереджую зацну білоцерківську громаду. Панове громадо, я зичу вам того, щоб ваші як пасіки, хліби і добро залишалися цілими, щоб з них злісно не користався той, котрий не має на це права, а ви щоб криваво не плакали зі свого занепаду і нещастя. Якщо хочете врешті самі цілком здоровими жити, запевняю вас, що й жоден волос з вашої голови потім не впаде, якщо тепер моєї ради схочете послухати, якщо ж нас не будете слухати, не нарікайте потім на нас, не для того ми почали [битися] з ляхами, але це з монаршої милості і по сам Слущьк, щоб неодмінно була козаччина. Про це вас повідомляю і пильно від вас жадаю, щоб ви самі про ваше добро мали старання. Кого хочете, порадившись між собою, присилайте до мене завчасно, поки всі війська не зберуться до купи, бо тепер є найкращий час для вас, а не будете у нас за короткий час, то певно хоч [вас] просив до війська, то далі утримаюсь. Про це вас повідомивши, зичу доброго здоров'я від Господа Бога.

Вам всім зичливий приятель, його царської пресвітлої величності Війська Запорозького Самусь Іванович, полковник український добровільний.

Підпис такий: «Моїм вельми ласкавим і зичливим [Самусь] Іванович, полковник український добровільний, приятелям, всій білоцерківській громаді».

II № 8

1681, березня 24, – Краків.–Новина.

З Кракова 24 березня 1681 р.

Мова йде про московських послів. Ці дані доповнюються відомостями з Варшави від 24.09. 1687 р., де йдеться про московських послів, які прямували через Польщу до Франції.

(БН. – ВР. – № 6900. – С. 12. – Копія XVIII ст.)

№ 8-а

1687 рік. – Уривок з німецькомовної гданської газети «Particular-Zeitung», № 33.

„[...]Ingleichen hat der kozakische Obrister Palej, die Tartarn, so nach Einfuhrung des Proviants in Canieniec, in Wolhynien streifen wollen, geschlagen, 50 davon, nebst altesten Batyr Aga, gefungen bekommen und 500 Bachmaten erbautet. Die ubrigen haben sich mit der Flucht salvieren wollen, aber ein Theil davon, ist von dreien polnischen Compagnien angegriffen und geschlagen worden, wovon 15 gefangene nach Lemberg geschickt worden[...]».

Переклад

«[...]Козацький полковник Палій розбив татар, котрі після привезення провіанту в Кам'янець хотіли нищпорити Волинню. 50 взяли в полон, в тому числі й старшого – Батир Агу і захопили 500 коней. Решта хотіла врятуватися втечею, але на частину з них напав третій загін польського війська і розбив їх, а 15-х з них відправили до Львова[...]»

(«Pressefortschung» (Бремен))

№ 9

1690, вересня 30 .– Краків. – «Авізи львівські з Кракова».

«Відомості з Варшави 14 числа цього місяця такі:

Сарана там же всі трави повиїдала, так що й коло Снятина ледве чим можна було прогудувати коней, велика перешкода...

З Немирова від козацького гетьмана Гришка пішов посол до короля й. мості, котрий сказав, що Палій із понад десятьма тисяч задніпрських козаків, котрі з ним з'єдналися, пустошив аж коло Очакова, захопив частину Буджаку, козаки вчинили (там) велику шкоду і звідти ведуть дуже велику кількість бидла....

З Яворова з двору короля й. мості 27 вересня 1690».

...«Тут козаки кілька днів приводили кілька татар, котрі пустилися від Кам'янця на Буджак. Ці сказали, що коло певних міст, де впала велика сарана, наказали козаки згромадити великі стоги і запалити і знищили цим способом сарану, але тут же заповітрилося три міста».

З табору з Буковини 23 вересня 1690.

«...Про хана твердять, що помер. Велика орда вже повертається з Угорщини на Буджак... Задніпрські козаки, котрі ходили з Палієм здобувати казикерменських замків у турків і татарську резиденцію, втратили шістьсот душ, не добилися ніякого успіху, втратили вози з горілкою, провіантом і коней, так що їх більшість повернулася піхотою. А це тому, що сарана повиїдала траву і голі поля залишила.

З Києва із Задніпря на цей бік через наші кордони перейшло дві тисячі козаків з п'ятьма гарматками. У селах, що належать до Речі Посполитої, силою беруть десятину пасічну, що є великим задатком до ворожнечі».

(Держархів у Кракові. – Ф. «Архів седлішовський Залуських». – № 39. – Копія початку XVIII ст.)

№ 10

1692, березня 10 .– Краків. – Новини з Молдавії та України.

Мова йде про молдавського господаря, про Сороку й Тягиню, про похід військ Речі Посполитої на Молдавію. Коронний кухмістр (Франтішек Галецький) з 5 000 кінноти й 5 000 козаків перейшов Дністер у великі п'ятницю й суботу. У Великдень він вирушив від Сороки і у вівторок війська палили села аж до Тягині. «З тою тільки здобиччю і полоненими цілком з Божої милості щасливо повернувся з походу до Сороки. Там, ще не розпускаючи військо, наблизився до Брацлава для наведення порядку і поставлення на час наказного гетьмана на місці колишнього, померлого Гришка, котрого якийсь полковник на ймення Барабаш, заморив насильним питтям». Потім ходили від Ясс в ліси аж до Дунаю. Відомість, що султан йде до Білгорода, що татарський хан ухилився від цієї дороги, побоюючись вторгнення у свою державу.

(Держархів у Кракові. – Ф. «Архів седлішовський Залуських». – № 39. – Копія початку XVIII ст.)

№ 11

1692, липня 30. – Яворів. – Новина.

Мова йде про нурадин-солтана. Про те, що він має бути під Кам'янцем, не знаємо. «З кількох листів випливає, що якийсь Петрик, підписок гетьмана Мазепи, втік на Запорозжя і мав побунтувати козаків і з'єднатися з галгою-солтаном, що зрушило московські війська з ставищ і вони йдуть до Самари під приводом здобування турецьких городків над Дніпром. З цим відзивається і московський резидент, а царські війська не байдикують. Дай Боже, щоб тут було добре (?), але то певно, що рушили швидше для утримання козаків. Був лист від самого гетьмана Мазепи до й. м. п. краківського, в якому про те ж повідомляє, що йдуть на турецькі городи».

(БН. – ВР. – № 6900. – С. 13. – Копія XVIII ст.)

№ 12

1696, листопада 10. – Львів. – Уривок з листа великого гетьмана коронного Станіслава Яблоновського до короля Яна II Собеського.

«[...]Незмірно більші шкоди (*ордицям. – Ю.М.*) вчинив Самусь, бо немало сіл попалив, збіжжя не тільки в гумнах, але і в полях попалив і взяв велику здобич: самих овець-бирок 7000 пригнав до Сороки. А з собою мав тільки 1090 військових людей[...].»

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – № 2715. – С. 131. – Тогочасна копія).

№ 13-14

1697, березня 28. – Львів. – Новини.

«Про кримські й ногайські орди чутка, що за Дніпро мали піти», думають, що ми боїмося нападу на Кам'янець, а з минулого тижня липки нападали під Васильків і вхопили трохи людей. Свіжі новини, що на Дунаї будують з того берега великі мости для турецького війська, а в Кілії палаци й склади для султана, де він має стати. До Угорщини султан направить Сера Слаем (Sera Slaem).

(Ч. – ВР. – № 188. – С. 317. – Копія кінця XVIII ст.)

№ 15

1700, січня 29. – Львів. – Новина.

Стверджую, що Обертин – «цілком єврейське містечко, маємо тільки чотири християнських будинки; є гайок за містечком, при котрому стоїть маленька капличка на кшталт Бекішовської під Вільном». Мова йде про містечко біля Прута, в котре впадає Черемош. За Снятином починається молдавська земля... Серет, Сучава.

(Ч. – ВР. – № 194. – С. 399. – Копія кінця XVIII ст.)

№ 16

1696, січня 4. – Львів. – Новина.

Оголошено про сина Кантемира на господарстві, котрий перед Дукою помер. Новий господар прислав наказ.

(БН. – ВР. – № 6900. – С. 19. – Копія XVIII ст.)

№ 17

1696, січня 25. – Львів. – Новина.

Ті, які пильнували шляху, вчора прислали трьох потурнаків з Буджаку, які тікали наші землі. Вони сказали, що Кази-Гірей – солтан за три дні перед їхньою втечею рушив з татарами до Дніпра. Взяв у військо по татарину з кожної третьої халупи. Думаємо, що вся орда готується йти до нас..

(БН. – ВР. – № 6900. – С. 23. – Копія XVIII ст.)

№ 18

1696, лютого 1. – Львів. – Новина.

Детальна і достовірна реляція про неприятеля. Кази-Гірей – солтан в кілька-

надцять тисяч попрямував до Дніпра і прийшовши до Бугу сам з військом, 6000 ординців скерував до Дніпра для зміцнення переправи. «Оголосивши прихід, він з усіма татарами повернувся до Буджаку». Відомість, що аж під Васильків, що в двох милях від Києва, збиралися (?) татари.

(БН. – ВР. – № 6900. – С. 24. – Копія XVIII ст.)

№ 19

1696, лютого 8. – Львів. – Новина.

1000 татар таємно прийшли з Буджаку до Кам'янця, з'єдналися з кам'янецькими липками, пішли на Волинь до Ляхівців, але повернулися з малою користю.

(БН. – ВР. – № 6900. – С. 25. – Копія XVIII ст.)

№ 20

1696, лютого 14. – Варшава. – Новина.

Мова йде про Азов і про чотири турецьких міста на Дніпрі (Казикермен, Асламкермен та ін.).

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 26-26 зв. – Копія XVIII ст.)

№ 21

1696, лютого 15. – Львів. – Новина.

Відомості з Молдавії та України, особливо з Сорок від Самуся, запорозького наказного гетьмана, що нуредин-солтан пішов з Буджаку до Казикермену, де хоче переправитися через Дніпро і там же його має чекати галга-солтан з кримськими ордами.

(БН. – ВР. – № 6900. – С. 28. – Копія XVIII ст.)

№ 22

1696, лютого 16. – Лист молдавського ротмістра Синиці до гарнізону Корсуня.

Син хана стоїть на Берестові з 17000 і 700 яничар. Звідти пустив багатьох за Дніпро, до Полтави. Маючи Миргород, він пішов до Зольника (Zolniku) і Горошеву (Hogoszowu), простуючи до Лубен. Петрик же, маючи при собі 50000 орди, як і солтан, під Опочно. Всього орди на Задніпрю 100000. За свідченнями двох «язиків» ординці мають зимувати на Задніпрю. Той товариш, котрий взяв татарина, каже, що татари взяли штурмом кілька міст і спалили. Мазепа пішов проти неприятеля і зараз в Ляховичах, а потім виступлять городові полки і компанії. Пішов і Палій на допомогу.

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 34зв. – Копія XVIII ст.)

№ 23

1696, лютого 23. – Львів. – Новина.

Непевні чутки з Снятина, що татар нібито бачили коло Перепети (Perepety). Через це плебс тікає наголову. За чуткам татари були коло Білої Церкви, вчинили шкоду. Їх бачили і коло Полтави. Полковник Раппен пише з Сорок 2 лютого, що буджацька орда і хан з іншими ордами з Криму іншою стороною готується йти за Дніпро, щоб випустити загони і казикерменські городки, понівечені московітами, знову заселити. Тільки великі води і багно стримали його.

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 33. – Копія XVIII ст.)

№ 24

1696, лютого 28. – Львів. – Новина.

Мова йде про взяття «язика». Девлет-мурза з 1000 ординців хоче вдарити на прикордоння. Про татар, які за Дніпро пішли, знаємо тільки те, що багато їх потопилося.

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 34. – Копія XVIII ст.)

№ 25

1696, березня 4. – Львів. – Новина.

З Молдавії пишуть про буджацьку орду, що вона з'єднається з кримською і тоді вони підуть за Дніпро. Напали на козаків, які підготувалися до бою, котрих не могли

подолати, відступили до Дніпра. Під великою масою людей крига на Дніпрі стала ламатися, передні ж не могли повернутися і маса їх втопилася, а ті, хто переправився, пішли до Криму. Відомості від двох татар, котрі врятувалися від цього потопу і примчали до Буджаку, з свідчень яких складена ця реляція.

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 36. – Копія XVIII ст.)

№ 26

1696, березня 15. – Львів. – Новина.

Кримський хан з понад 70000 орди йде за Дніпро. їм протидіяли 5000 козаків і 5000 піхотинців. Битва. Козаки відступили до міст, але їх міщани не впустили, боячись татар.

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 37. – Копія XVIII ст.)

№ 27

1696, березня 21. – Львів. – Новина.

Відомості з Задніпря, що Мазепа пішов під Придуки для боротьби з татарами. «Козацтво збунтувалося і так наступали на його особу, що він мусив відступати аж до Гадяча, де стоїть московська залага». Там Шеремет, підступивши з частиною війська, провів його оборонною рукою до Батурина.

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 40. – Копія XVIII ст.)

№ 28

1696, березня 22. – Львів. – Новина.

На Задніпрю тихо, тільки Мазепу з Лизогубом, підозрюючи у зв'язках з татарами, мали взяти в столицю.

(БН. – ВР. – № 6900. – Арк. 41. – Копія XVIII ст.)

№ 29

1702, січня 26, лютого 16. – Варшава. – Новина.

«З Варшави 26 січня 1702 р.

Мова йде про Сапігу і шведах. З Кролевця (Кенігсберга) пишуть, що шведський король не тільки був поранений в конфлікті з й. м. паном Огінським, але й від пострілу мав ослабілий втекти.

З Варшави 16 лютого 1702 р.

Шведи йдуть великими силами з трьома гарматами.

(АГАД. – Ф.АР. – Відділ 34. – № 194. – С. 1, 3. – Копія XVIII ст.)

№ 30

1702, серпня 25. – Лист литовського стражника до невідомого.

100000 москалів, не рахуючи козаків, йде на Ригу. Козаки йдуть своєю партією з Мазепою, їх 90000.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 43. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 31

1702, жовтня 13. – Львів. – Новина.

«З Поділля є відомість, що козаки задумали від Меджибожа йти до Бару. З Білої Церкви приходять відомість, що тамтешній комендант через капітуляцію піддав ту фортецю козакам і прийняв руську віру, відступив до Львова. Католикам дали на вибір (?): залишитися або покинути місто. Русин з русином погодився. Євреїв виврубано дощенту.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 153–155. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 32

1702, жовтня 25. – Львів. – Початок новини.

«1702 25 жовтня. З рукопису архіву короля Станіслава-Августа.

Донесення зі Львова.

Про ці українські події щоразу приходять суперечливі відомості і не знати кому вірити, щоб [ми] мали добре діяти; повстання, про котре перед цим згадувалось, поширюється. Пасинок Палія учинився за Дністром паном, у двадцяти містах, крім сіл, селяни з його натяку повбивали підстарост і євреїв, а він забрав полишене майно. Недавно писали з Меджибожа, що задніпрський гетьман Мазепа на обох берегах Дніпра при поромах поставив варту, щоб його козаки не йшли до бунтівників [Палія]. Тепер пишуть, що один полк переправився, ще два мали наступити, щоб здобувати Білу Церкву. Наші ж іпанес ще нічого не вчинили, тільки й. мость пан Рушиць став недалеко Лещини, а й. м. пан хмільницький староста був під Хмільником, котрий мав з'єднатися з паном Рушицем, але йому досі неспоро. Волинське воєводство (як писано з Дубна 20 жовтня) пішло до Заслава до Полонного, якогось пана Братковського ув'язнили і вже його мали розстріляти, котрий з цими бунтами був тісно пов'язаний і бував у Палія; при ньому знайдено різні листи, котрі ще знаходяться (?) в канцелярії (?).

Р. С. При від'їзді пошти, дають знати з Меджибожа 21 жовтня, що козаки вже опанували Немировим, взявши безборонне місто, силою захопили замок, губернатора і двох ксьондзів тиранські забили, хоругви гарнізону, дуже багато людей і всіх євреїв порубано. Козаки вже у Вінниці, котрі збунтували місцевих підданих, невдовзі мають підступити під Летичів.

З Лещини 18 жовтня й. мость пан хмільницький староста пише, що Самусь знову почав добувати Білу Церкву і що вже місто спалене, а замок ще борониться [...].

(Ч. – ВР. – № 196. – С. 707. – Копія кінця XVIII ст.).

№ 33

1702, листопада 1. – Львів. – Новина.

«Зі Львова дня 1 листопада 1702 року.

Пишуть ці новини з України, що Самусь з козаками штурмуючи, здобув Немирів, який боронився протягом трьох днів, вирубав цілий полк його м. пана київського воєводи і забравши звідти 12 гармат поспіє під Хмільник і етилів, а куди прийде, скрізь селянство до нього пристає. Що діється з білоцерківським замком (новини) не згадують. Пан хмільницький староста з паном Рушицем стали в Лещині і Київського воєводства 300 кіннотників з ними з'єдналися з ними; тут під Львовом стоїть вже багато днів артилерія і 800 душ чекає наказу його мості пана краківського каштеляна: чи тут мають залишатися як залога чи кудись йти».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 19. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 34

1702, листопада 4. – Варшава. – Уривок з новини.

«[...] Руська пошта приносить, що Волинське воєводство з-під Заслава рушило до Полонного, схопили пана Братковського, шляхтича цього ж воєводства, котрий їздив до Палія та Самуся від імені свого та межиріцького війта і мав бунтувати селянство Межиріцької волості і 10000 людей виставити проти воєводства, засуджений на смерть за доведені злочини і вже є розстріляний; домагались (?) в Межирічі від тамтешнього губернатора, щоб видав війта, але він відмовив, кажучи, що без волі його мості пана коронного підкоморія не може його видати. Самусь спалив саме місто Білу Церкву, замок борониться, Немирів козаки взяли хитрощами (?), а губернатора і коменданта, також двох ксьондзів тиранські забили, людей також як християн, так і євреїв, тиранські порубали і пограбували, підступили вже під Вінницю і побунтували тамтешніх підданих» [...].

(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 144. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 35

1702, грудня 3. – Варшава. – Новина.

З Русі відомість, що великий коронний гетьман видав універсал проти козацької сваволі. Козаки розділилися на дві частини. Одна частина пішла до Меджибожа, два дні потужно штурмувала фортецю, але їм дали належну відсіч, кількасот трупом лягло. З меджибзької залози поранений тільки один товариш, але його життя нічого не загрожує. «Гульгяйство стало по волості, чинять великі шкоди». Проти них вирушив руський воєвода. Друга частина козаків пішла під Білу Церкву. Їм там чинять опір, але слід чекати підтвердження; щоразу більше прибуває цього гульгяйства.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 169. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 36

1702, грудня 12. – Торунь. – Уривок з новини.

«[...] Фортеця Бихів не могла витримати тривалої облоги, частково внаслідок нестачі провіанту, частково через брак води, бо козаки річку, яка текла під місто, відвели в інший бік, піддалася їм мостям панам республіканцям Великого князівства Литовського через капітуляцію. Отже, московіти й козаки взяли тамтешню фортецю, в котрій знаходилося понад сто гармат, п'ять тисяч рушниць з жовнірами Великого князівства Литовського», Полки його королівської мості призначені до царя його мості вже (?) (...) * мають стати 19 цього місяця в Лешні і Сходові».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 11-12. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 37

1702, грудня 13. – Львів. – Новина.

З Поділля відомість, що козаки пішли від Меджибожа до Бару. Відомість із Білої Церкви, що тамтешній комендант піддав козакам фортецю через капітуляцію. Він «прийняв руську віру і відступив до Львова. Католикам дали можливість залишитися або вийти з міста. Русин з русином погодився, євреїв же доценту порубано».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 153-155. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 38

1703, грудня 13. – Торунь. – Грамота Петра I.

«Пущено чутку, що запорозькі козаки нібито з держави його царської величності мали вмішатися до бунтів Самуся й інших повстанців проти Речі Посполитої (підбурити) і це нібито мало бути з відома й дозволу його царської величності». Це ми відкидаємо як неправдиве.

(Ч. – ВР. – № 1687. – С. 87. – Копія XVIII ст.).

№ 39

1702, грудня 24. – Новина.

З Варшави пишуть, що козаки взяли Білу Церкву на ім'я москаля і польського короля і наступають далі. 20 000 московітів прийшло на цей бік Дніпра і йдуть на Польщу.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 156. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 40

1702, грудня 27. – Львів. – Новина.

З Кам'янця пишуть, що козаки мали зібратись під Сатановим, щоб усією потугою могли чинити опір нашим військам.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 166. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 41

1703, січня 1. – Варшава. – Уривок з новини.

«З Варшави дня 1 січня 1703 року.

Швед має бути на свято Трьох Королів у Варшаві, козаки масо гуртуються і мають з'єднуватись з москалем, а потім до Польщі хочуть по-неприятельські вдертись. Їх мость панове Потоцькі збирають хоругви і хочуть закритим шлях козакам[...].»

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 17. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 42

1703, лютого 1. – Варшава. – Новина.

Пішла чутка, що московіти пройшли Вільно з 40000, «козаки вже трохи приборкані, котрих жовніри й. м. пана нинішнього київського воеводи Потоцького розгромили сімсот».

(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 201. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 43

1703, лютого 3. – Варшава. – Уривок з новини.

«[...]Козацтво поширюється і виявляє силу, москаль потужно йде вглиб Литви»[...].

(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 201 зв. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 44

1703, лютого 6. – Варшава. – Новина.

700 козаків розгромили і мали піти далі за ними. «Палій помер, ще немає відомості хто є на його місці».

(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 202-203. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 45

1703, лютого 15. – Уривок з новини.

Руська пошта принесла, що польське військо розгромило 1500 козаків, «вогнем і мечам нищать козацькі містечка й села». Київський воевода з паном Янушем напав за Летичевом на козаків. У бойовому порядку напав на козаків і була битва протягом чотирьох годин з перемінним успіхом, але підійшли рейтари і неприятель мусив відступити, за котрим пішло військо і услало трупом півтори милі, без великих власних втрат. Війська мали піти під Немирів, а його частина – під Білу Церкву, щоб якнайшвидше приборкати сваволю.

(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 211-212. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 46

1703, лютого 21. – Львів, Кам'янець, Старокостянтинів. – Новина.

Реляція про те, що київський воевода розгромив козаків під Костянтиновом, вбили самої піхоти 1500. Гульгяйство втекло до Брацлава, решта – в інші сторони, розпорошилося. Різні відомості про Палія, однак достовірних реляцій нема. «Про козацького полковника Палія кажуть, що він віддає Білу Церкву і Фастів, котрі він взяв».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 223-224. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 47

1703, лютого 24. – Львів. – Новина.

Мова йде про придушення козацького повстання. Частина козаків піддалася, присягла на вірність Речі Посполитій, віддаючись під владу коронного гетьмана.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 226-227. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 48

1703, березня 10. – Новина.

Руська пошта від 28 лютого принесла, що київський воєвода напав під Ладижином на козацький табір «дуже сильний, яким командував полковник Абазин, і чинив дуже потужний опір його мості пану воєводі. Вбили 30 з війська пана київського воєводи, багато поранили. Але наші взяли живцем самого Абазина й вбили 600, взяли у них гарматки, котрі вони вивезли з Немирова. Потім воєвода взяв Брацлав, набрав провіанту, тепер з паном белзьким воєводою йде до Білої Церкви і Фастова, що «повністю докінчити цю козацьку сваволу і заспокоїти Україну». Полковник Абазин сказав на допиті, що Палій і Самусь з одної тільки сваволі підняли бунт. В тій сутичці під Вінницею загинуло 8 товаришів віленського каштеляна, немало поранили. Пан Забон (Zabon), військова людина, який знає тамтешні краї. У сутичці загинули з обох боків. Мазепа писав лист великому коронному гетьману, виправдовуючися, що не був на придушенні козацьких бунтів. Він дав наказ, щоб «жоден з того боку Дніпра на переходив (на цей бік) і приєднувався до повстанців».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 293-294. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 49

1703, березня 20. – Львів. – Новина.

Коронний підкоморій (Єжі Домінік Любомирський) вийшов роз'їздом з Брацлава, добре погостював над Дністром, взяв кілька козацьких таборів. У Рашкові козацький полковник Дубина стояв з 2000 вояків і хотів чинити спротив. Наші дали залп з гармат, кіннота пішла в атаку. Повстанці втекли. Наші взяли у таборі значну здобич, вбили (?) найголовнішого бунтівника після Самуся. У Молдавії, до котрої козаки тікають, молдавський гетьман за наказом молдавського господаря хапає повстанців, схопив сотника Григораша і Окесентія (Axentego), має відіслати їх до пана гетьмана. З Кам'янця пишуть, що кількасот козаків Палія почали грабувати коло Вінниці. В Біжанкові (Biżankowie) залишалася гвардія пана гетьмана, вони мали порубати кам'янецький роз'їзд посланий над Дністер. Добре там гостювали, великий острів на Дністрі у милі від Могилева взяли. «Там було біля 300 козаків і селян-бунтівників. Одні з них потопилися, інші втекли в Молдавію, де їх хапають. Решту наші порубали і взяли значну здобич».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 297-298. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 50

1703, квітня 4. – Львів. – Уривок з новини.

«[...] Коли штурмували бунтівників, то більша частина їх була знищена, тільки Самуся не змогли взяти. Кажуть, що він мав втекти за Дністер, а Палій залишається в Білій Церкві».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 357. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656)

№ 51

1703, січень-липень. – «Прогноз всій Європі на рік Божий 1703».

Січень.

«На Україні натовпи гордих селян...

На їхню гординю веде (?) понурий Самусь».

Квітень.

«На Україні свавільні козаки...

Великий пан, напавши на них з військом,

Понищив їх як вовки бидло».

Травень.

«У травні поляки гіршають (для повстанців)

Великим селянським трупом вимощують велику площу...»

Знову битви на Україні, селянські трупи.
«Одного з вождів бунтівників кривава хвиля затопить,
В інший (Палій -?) з соромом втече до москаля,
Оглядаючись на свій зад,
Шукаючи у Москви протекції».

Липень.

На Україні селянська гординя приборкана шаблею.

*(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 457–468. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в
Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).*

№ 52

1703, серпня 31. – З-під Ягорлика. – Новина.

Пан каштелян сказав, що за ним спішно йде Ібрагім-паша з Туреччини для розгра-
ничення і ми чекаємо його під містом, бо у місті зараз виявилася пошесть. «Козаки,
коли ми їх (...) * переходили, скрізь зустрічали (нас) на шляху, вітаючи з хлібом і
сіллю, понижено засвідчували покірність (?), однак своє бидло перегнали за Дністер,
(ми) бачили у них різні цінності, взяті в Немирові, і єврейських дітей, котрих євреї
дуже швидко викупувають» [...].

*(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 523–525. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться
в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).*

№ 53

1703, вересня 20. – Новина.

«Про Палія знову чути, що рушив до Дністра забирати пасіки, а немирівські люди
мали з його людьми потужно битися». До нього їздила людина княгині маршалкової
(дружини Казимира Людвика Белінського) з листом від неї. Він добре прийняв гінця,
але сказав, що без дозволу царя або гетьмана (Мазепи) нічого не може вчинити».

*(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 577 зв. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в
Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).*

№ 54

1703, вересня 19, 29. – Львів, Любовль. – Новина.

«Зі Львова 19 вересня.

З України не має жодної новини. Й. м. пан краківський воєвода мав стати у
Кам'янці 13 вересня. Депутатський сеймик Руського воєводства через багато причин
не дійшов (до кінця). Relationis magno motu тривав три дні, проте почалися стації
поти деяких (заперечили на підставі) конституції. Однак було обрано поборців для
збирання податків і опубліковано (про це) тут, у Львові, податок від млинових каме-
нів. Й. м. пан руський воєвода з різними їх мостями з сеймику відвідав королевича й.
мость і Костянтина у Жовкві. Тепер він стоїть у Мостиськах. Королевич з й. мостю
йде до Олави.

З Любовлі 29 вересня 1703 р.

Вже у нас куруци грасують по селах і містечках, найбільше забираючи силою
коні і риштунки, біля Спіжа їх зібралось 4 тисячі кінноти, взяли 1000 коней. Все, що
живо, тягнеться до них. Тренчинський повіт і кілька інших з'єднавшись з Ракоці,
(вже) сідають на коней. Частина війська Ракоці стоїть під Токаєм, до котрих сам Ракоці
з 30 тисячами від Самрау (Samragu) йде, прагнучи здобути фортецю Сентуренем
(Seturenem). Кажуть, що Варадин (Waradun) спалений угорцями».

(АГАД. – Ф.АР. – Відділ 34. – № 195. – С. 1, 3. – Копія XVIII ст.)

№ 55

1703, жовтня 10. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Чути, що до Білої Церкви та до Фастова мали увійти московські гарнізони. Дуже
боїмось, щоб вони не вдерлись до нас.

*(Ч. – ВР. – № 1676. – Арк. 607. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в
Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).*

№ 56

1703, жовтня 17. – Львів. – Новина.

«На Покутті не перестають грасувати опришки, шляхта й люди з сіл і не забезпечених обороною містечок мусять тікати».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 607-608. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 57

1703, жовтня 19. – Лист від панів комісарів.

Брацлавський воевода втік, бо козаки з Запорожжя хотіли нас перехопити та пограбувати, а потім привести до Запорожжя.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 613-614. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 58

1703, жовтня 19. – Меджибіж, Чуднів. – Новина.

«З Чуднова у нас відомості, що Палій мав від'їхати за Дніпро до гетьмана Мазепи. Його козаки почавши від Полісся аж по Случ до Звягеля, відібрали у шляхти уряди та інтрати». Запорозькі козаки погордили посланою від царя (...)» і мали вчинити за Дніпром якусь шкоду. «В Україні купи свавільного гультайства з'являються і грабують що можна».

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 614. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 59

1703, жовтня 23. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Тут немає пошесті. Полк пана Гернонга виходить звідси до Польщі. З Молдавії пишуть, що поставили господарем Раковицю, молдаванина з походження.

(Ч. – ВР. – № 1676. – С. 614. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 60

1703, жовтня 30. – Варшава. – Новина.

У Москві відбуваються заворушення проти царя.

(Ч. – ВР. – № 2740. – С. 27. – Копія XVIII ст.)

№ 61

1704, січня 1. – Лист невідомого до невідомого.

Виїзд к. й. м. до Сакасонії лихий. Всі дуже бояться козаків, німців та інших.

(Ч. – ВР. – № 2740. – С. 7-8. – Копія XVIII ст.)

№ 62

1704, лютого 6. – Львів. – Новина (регест)

З Задніпря повернувся один чоловік, котрий сказав, що гетьман Мазепа повернувся із столиці (Москви. – Ю.М.) перед самими руськими святками.

(Ч. – ВР. – № 2740. – С. 11. – Копія XVIII ст.)

№ 63

1704, березня 19. – Львів. – Новина (регест).

З нурадин-солтаном великі орди, Поділлям загрожувала небезпека, яка має стихнути, «бо купці, котрі прийшли з Задніпря, дали інформацію, що вся ця потуга до Дніпра, в московські краї обернулася, і що цар, який резидує в Ніжині, і на орду мав око, дав наказ Палію, щоб із 40 000 козаків перекрив шлях (орді)»

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 237. – Копія XVIII ст.)

№ 64

1704, березня 26. – Львів. – Новина (регест).

«Палій писав до немирівського коменданта, що хоче залишатися вірним його кор. мості і Речі Посполитій, але якщо польські хоругви підуть на Кам'янець або Фастів, то мусив би думати про себе».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 264. – Копія XVIII ст.)

№ 65

1704, квітня 23. – Львів. – Уривок з новини.

«Повідомляю, що була відомість, Палій і Шпак збирають людей, а як підніметься перша трава, мають стати під Кам'янцем. Вже на тому боці Дніпра привезено 150 бочок пороху і різну амуніцію».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 317. – Копія XVIII ст.)

№ 66

1704, травня 24. – Львів. – Уривок з новини.

«Пишуть під датою від 14 травня., що козаки тікають від Палія до пана коронного підкоморія, дивізії котрого стягається під Драганівку, неподалік Бучнкової».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 399. – Копія XVIII ст.)

№ 67

1704, травня 27. – Львів. – Уривок з новини.

«З Кам'янця serture, що артилерію й. м. пан підкоморій наказав провести, на яку напавши, козаки хотіли її відбити, але люди при артилерії, остереглися, підсунулися під ліс і маючи заряджені гармати, дали козакам добру відсіч і добре їх побили, котрі мусили відступати. Всю ж артилерію попровадили до дивізії й. м. пана коронного підкоморія».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 399. – Копія XVIII ст.)

№ 68

1704, червня 5. – Львів. – Новина.

З Кам'янця під 28 травня пишуть, що «від козаків там все більші тривоги. Євреї з України всі втікають і кажуть, що нібито Палій йде з 10 тисячами, а гетьман Мазепа із 40 тисячами, а крім того й інші на допомогу. Задніпровські полки мають переправлятися [через Дніпро]».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 525. – Копія XVIII ст.)

№ 69

1704, червня 10. – Табір польських військ під Сандомиром. – Новина (регест).

Козаки силою в 40 тисяч йдуть на Львів. Думаємо Палія привернути на бік й. к. м.

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 527. – Копія XVIII ст.)

№ 70

1704, червня 11. – Львів. – Новина.

З Кам'янця від 4-о числа пишуть, «що там тривога в цілому Поділлі виникає через козаків, котрих значна кількість і дивізії московитів мали вже переправитися через Дніпро і стати під Криловим».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 658. – Копія XVIII ст.)

№ 71

1704, середина червня. – Новина.

Йдеться про те, що білоцерківська фортеця й досі залишається в козацьких руках, так само як і Фастів та інші міста.

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 457. – Копія XVIII ст.)

№ 72

1704, червня 18. – Львів. – Новина.

З Кам'янця пишуть, «що на Україні козаки зробили своєю власністю Немирів, волості й. м. пана київського воєводи і проводять туди Палія. 30 тисяч московітів мало стати на цьому боці Дніпра, між котрими немало самих офіцерів, щоденно військо муштрують. Задніпровських козаків має бути 70 тисяч».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 546. – Копія XVIII ст.)

№ 73

1704, липня 17. – Львів. – Новина (регест).

«На Україні полковники Шпак і Часник з дивізії Палія створили собі укріплений центр у Хмільнику, звідки нападають на містечка, села, катують шляхту, губернаторів з дружинами жорстоко вбивають і все забирають, не маєш того, хто б цю сваволу приборкав». Мазепа має зблизитися з Голіциним з великою кількістю задніпровських козаків, від якого (Мазепа) приїхав ніжинський полковник Максимович, тоді до короля й. мості під Сандомир».

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 658. – Копія XVIII ст.)

№ 74

1704, серпня 13. – Львів. – Новина.

З Кам'янця пишуть 6 серпня, що там козак Сорока збирає гульгтяїв і пустошить.

(Ч. – ВР. – № 198. – С. 817. – Копія XVIII ст.)

№ 75

1706, лютий. – Новина.

З Варшави пишуть 5 лютого, що король Август став у Варшаві, з ним же й козаки.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 215. – Копія XVIII ст.)

№ 76

1706, лютого 25. – Львів. – Новина.

Козаки взяли з Бродів 180 гармат і вивезли в Україну. Пан Мазепа рушив з Дубна до Пруська (Pruska), беручи шлях на Олику.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 222-223. – Копія XVIII ст.)

№ 77

1706, травня 19. – Львів. – Новина.

«З Волині доносять, що московіти повертаються з Гродна... Йшли трьома шляхами беручись на Острог, Корець, Ляховичі, не пропускаючи шляхетських дворів аж до Києва». Ті, котрі вийшли із Замостя 16 травня, досить докучали бідним жителям.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 491. – Копія XVIII ст.)

№ 78

1706, травня 22. – Львів. – Новина.

«З Молдавії пишуть, що цар мав прибути до Києва». На Дніпрі побудували 8 мостів.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 245. – Копія XVIII ст.)

№ 79

1706, липня 1. – Новина.

З Задніпря і з Києва доносять, що задніпровські козаки переходять Дніпро.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 267. – Копія XVIII ст.)

№ 80

1706, вересня 8. – Кам'янець-Подільський. – Новина.

Пишуть, що Мазепа в Києві.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 245. – Копія XVIII ст.)

№ 81

1706, вересня 22. – Львів. – Новина.

Зі Львова пишуть, що Мазепа залишається в Києві, котрий зміцнюють новими укріпленнями.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 323. – Копія XVIII ст.)

№ 82

1706, вересня 29. – Львів. – Новина.

Одні кажуть, що неприятель має йти в Польщу, інші – що вже взяв Старокостянтинів, де й став з дивізією козаків Войнаровський.

(Ч. – ВР. – № 199. – С. 329. – Копія XVIII ст.)

№ 83

1708, травня 14-15. – Вільно, Могилев. – Новина.

З Вільна 14 травня 1708 р.

Мова йде про польські справи. Поляки відступили до Бихова, котрого штурмують московіти, які сподіваються на підкріплення з Мінська й Полоцька. Литовський гетьман послав стражника пана Заранка до Мінська до генерала Банка.

З Могилева 15 травня 1708 р.

Прийшла пошта про дії московітів, котрі йдуть до Могилева. Роз'їзд пана Хмари мусив відступити до Бихова. Посли з Оршанського повіту повернулися від московського царя.

(АГАД. – Ф.АР. – Відділ 34. – № 244. – С. 1, 3. – Копія XVIII ст.)

№ 84

1708, липня 15. – Шведський табір під Головчиним. – Новина.

«З шведського табору під Головчиним над річкою Вонбиш 15 липня в милі від Могилева.

Вчора пополудні відправив шведський король й. м. 20 гармат з артилерією проти московського табору у чверть милі, де стояла піхота під командуванням князів Голіцина і Рєпніна. Рано о 4-й годині рушив і перейшовши вброд певну річку, також болота й багниська (зійшлися) з князем Віттенбергом, недавно пораним, двома генерал – ад'ютантами, певним полковником, з частиною своєї гвардії[...]

500 війська, підступив під неприятельський лівий фланг, де наказав так часто стріляти, що московіти, які були в кількості 30000, одразу стривожилися і почали відступати до лісу, потім натовпом в конфузії відступили до Дніпра. Два московські полки від страху (...) * піддавалися, але роз'юшені шведи не так швидко отямилася, і незмірна кількість їх (московітів) лягла трупом. Генерал Рєншільд побоюючись, щоб московські драгуни і козаки з калмиками не вдарили в тил шведській піхоті, спішно переправився через цю річку і болота тільки з двома хоругвами свого драгунського полку і драбантами, і став переслідувати московітів на дистанцію півтора миль і дуже багато їх пошкодив шпагами і побив, бо була королівська заборона, щоб не стріляли (...) * і відкликав горця Гольца від піхоти, всю артилерію і боєприпаси передав як здобич шведському королеві й. м. З шведського боку загинув генерал Врангель, з московського загинули князі Голіцин і Рєпнін, генерал Хєнеке, а генерала Чамберса взяли в полон. Сьогодні шведський король став з військом на тому місці, де був московський табір. Завтра вирушаємо на Могилев, де московіти задумали зробити резиденцію, але з реляцій наших молдавських роз'їздів виявилось, що всі московіти тікають за Дніпро і хочуть зупинити переправу шведському королеві й. м. Що буде завтра, час покаже».

(АГАД. – Ф.АР. – Відділ 34. – № 235. – Копія XVIII ст.)

1708, липня 24, серпня 5. – Польський табір під Маковнею під Могилевом, козацький табір у Пикові. – Новина.

«Царя й. мость сподіваються тут кожної миті, вже йому призначена квартира. В Шклові всі склади провіанту зревізовані і цілком (...)»* опечатано.

З табору під Маковнею, що у трьох милях від Могилева 24 липня 1708.

Через й. м. пана жмудського старосту, що (проїздив (?)) повз Головчин, я сказав, де цар й. м., котрий тут увечері став, задумує дати баталію шведам, тобто під Горками, звідси у 9 милях, тільки щоб шведи не пішли іншим шляхом на Київ, бо вони зазнали великої поразки від головчинської сутички, де їх загинуло близько 3000. Було забито одного генерала, багато офіцерів з полку Урбановича. Й. м. пан полковник Бокум перед трьома місяцями знаходився (?), котрому дає добре слово на дивізію й. м. пана Огінського, обіцяно дати більше грошей. Генерал-фельдмаршал лейтенант Гольц (Gols) і князь Дармштадський під Головчином стояли шляхетно. Перший був покинутий своїми людьми, волів загинути, ніж відступити і стояв доти, доки полки, які відступили, повернулися назад до нього. Другий пробився через шведський ескадрон обидва без шкоди. Полковник Кулон замішався між шведів і був взятий ними в полон, розмовляв з Карлом. На питання: якої він нації відповів, що француз. Йому сказали: «Не маєш сорому, бо служиш цим грубіянам». Тут сталося замішання у шведів, а він по-німецьки сказав до одного шведського офіцера: «Ей, брате, коня піді мною забито (...)»*, дай мені іншого коня». Швед, не знаючи хто він, дав французу свого другого коня, на котрому він пробився через шведське військо і приїхав до московитів.

З козацького табору від Пикова 5 серпня.

Про Булавіна чиню таку правдиву реляцію, що у нього розбито кілька частин війська. Через це війська під його командуванням збунтувалися (?), що він їх губить, вони не мають щастя на війні, на котру він їх підняв. Почалися бунти, щоб забити його, а коли його хотіли схопити у певному містечку, він сам з розпачу вбив себе з свого пістолету і так цей бунт був заспокоєний».

(АГАД. – Ф.АР. – Відділ 34. – № 74. – Копія XVIII ст.).

В статье публикуются уникальные документы выдающихся вождей казачества – И. Мазены, С. Паляя, Самуся, которые были впервые выявлены и вводятся в научный оборот. Кроме того публикуются регести польских рукописных газет конца XVII – начала XVIII ст., которые проливают свет на эпоху Ивана Мазены, на антипольское восстание 1702–1704 гг. и на начальный период Северной войны, которые были выявлены в архивохранилищах Польши. Публикации документов предшествует вступительная статья, в которой речь идет о значении указанных источников, их достоверность, информационные возможности.

исторические источники, рукописные газеты, универсалы, казачество, Гетманщина, Северная война, восстание.

The unique documents of prominent leaders of the cossacks of –I. Mazenu are published in the article, C. of Incendiary, Самуся. They were first educed and entered to scientific turnover. Pezectu of the Polish handwritten newspapers of end of XVII is in addition, published – to beginning of XVIII of century that throw light on time of Івана Мазену, on the AntiPolish revolt 1702–1704 and on the initial period of North war., what were educed in apxivocxovищax Poland. A prolusion, speech йдетсья in that values of the mentioned sources, their authenticity, informative possibilities, is preceded the publication of documents.

Key of word : Historical sources, handwritten newspapers, универсали, the cossacks, North of war, revolt.